
Stud. ethnot. Croat., vol. 26, str. 73-89, Zagreb, 2014.Sanja Đurin: Konstrukcija društvenog sjećanja u muzejima regije Magallanes u Čileu

KONSTRUKCIJA DRUŠTVENOG SJEĆANJA U MUZEJIMA REGIJE MAGALLANES U ČILEU

SANJA ĐURIN

Institut za etnologiju i folkloristiku

10000 Zagreb, Šubićeva 42

DOI: 10.17234/SEC.26.4

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

Primljeno / Received: 1. 3. 2014.

Prihvaćeno / Accepted: 24. 6. 2014.

U ovom radu pokazat ćemo kako se tri povijesna muzeja u regiji Magallanes u Čileu – Muzej sjećanja (Museo de Recuerdo), Regionalni muzej Braun-Menéndez (Museo Regional Braun-Menéndez) i Salezijanski muzej Maggiorino Borgatello (Museo Salesiano Maggiorino Borgatello) – odnose prema određenim događajima iz prošlosti regije i kako artikuliraju društveno sjećanje na te događaje. Svaki muzej to čini na svoj način: narativi u muzejima ponekad gotovo da prešućuju neke momente i aktere u opisivanju povijesti i razvoja regije, a favoriziraju i mitiziraju druge i ne uvijek iste, što možemo tumačiti kao borbu različitih diskursa za moć odnosno za dominaciju nad hegemonijskim diskursom sjećanja. Budući da muzeji konstrukcijom društvenog sjećanja oblikuju društvene identitete u sadašnjosti (Bal 1999:vii; Hirsch 1997:22; Huyssen 1995:249; Zerubavel 2007), na kraju ćemo pokazati i kakve efekte na društvenu stvarnost ima dominantno društveno sjećanje konstruirano u spomenutim muzejima.

Ključne riječi: sjećanje, muzeji, Magallanes, Čile

1. UVOD

Kao što napominje Andreas Huyssen, prošlost ne postoji tek tako u sjećanju. Da bi postala sjećanje, prošlost se treba artikulirati (Huyssen 1995:3). Artikulacijom, određenom reprezentacijom prošlosti stvaraju se društvena sjećanja, a ona pak oblikuju zajednice i identitete (Assmann 2006:48; Nora 2006:32). Za razliku od osobnih sjećanja, koja uvijek uzimamo s određenom mjerom sumnje i opreza glede njihove pouzdanosti, za društvena sjećanja i način na koji je reprezentirana naša zajednička prošlost to ne vrijedi (Zerubavel 2007). Društvena sjećanja često postaju mitovi, naturalizirane 'istine' (Hall 1997:258) koje se, nakon što su jednom utvrđene i uspostavljene, ne dovode u pitanje i teško se mijenjaju. Možda zbog toga što su nam prošlost i društvena sjećanja potrebna kako bi konstruirala i učvrstila naše identitete (Huyssen 1995:249) i jer bi se

destabilizacijom društvenih sjećanja destabilizirali postojeći društveni identiteti. Društvena sjećanja su performativna (Werth 2010:11) – ona jačaju imaginarne veze među članovima zajednice (Anderson 1981), omogućujući im da zajedničko društveno sjećanje dožive kao zajedničku povijest koja ih povezuje i identificira na određeni način i razlikuje od neke druge zajednice. Na taj način ona daju koherentnost zajednici na koju se odnose (Zerubavel 2007) i mogu proizvesti kod pripadnika zajednice osjećaj ponosa, srama, straha, boli i sl. (Ahmed 2004). No društvena sjećanja zapravo nisu ništa stabilnija ili vjerodostojnija od osobnih sjećanja. Regulirana raznim društvenim pravilima, vjerovanjima, vrijednostima, institucijama (Huyssen 1995:249), ona su u stalnom procesu reartikulacije, kao što je i prošlost u stalnim pregovorima sa sadašnjošću koja ju oblikuje prema trenutno dominantnim ideologijama (Bal 1999).

Dok se u tradicionalnim zajednicama prošlost čuvala u pamćenju, danas takvo pamćenje više ne postoji (kao ni zajednice koje su pamćenje čuvala od zaborava), smatra Pierre Nora (2006:23). Ono što mi danas nazivamo pamćenjem za Noru je povijest – konstruirana slika prošlosti. „Povijest je uvijek problematična i nepotpuna rekonstrukcija onoga čega više nema“ (Nora 2006:24). Budući da pamćenje više ne postoji, moderna su društva stvorila mjesta pamćenja, hiperrealne „materijalne, simboličke i funkcionalne prostore“ (Nora 2006:36) u kojima se reprezentira prošlost. Muzeji su jedno takvo mjesto pamćenja. Sakupljajući artefakte iz prošlosti, muzeji proizvode određenu sliku povijesti, izmišljaju povijest (Maleuvre 1999:1) koja je zapravo „delegitimacija proživljene prošlosti“ (Nora 2006:25) jer mnoštvo individualnih iskustava zamjenjuje univerzalnim relativiziranjem (Nora 2006:25). No iako su naša sjećanja konstruirana i individualna iskustva svode na opasnu homogenizaciju povijesnih događaja (Bascopé 2009:1), ona svejedno utječu na živote onih čija sjećanja konstruiraju i na koga se odnose (usp. Torfing 2005:19; Laclau i Mouffe 1985) i zbog toga su vrijedna naše pažnje.

Maurice Halbwachs (1992:22) navodi kako u društvu ima onoliko sjećanja koliko i skupina, odnosno institucija, a svaka skupina konstruira svoje sjećanje. No u konstrukciji društvenog sjećanja na mjestima pamćenja poput muzeja ponekad nisu sva sjećanja jednako zastupljena niti imaju jednaku moć (Foucault, 1994; Laclau i Mouffe 1985) u oblikovanju

hegemonijskog, dominantnog društvenog sjećanja na događaje iz prošlosti. U svojim ranijim radovima Michel Foucault (1969) spominje različite mehanizme, poput isključivanja ili prešućivanja, koji služe kako bi se u konstruiranju poželjne slike prošlosti neka sjećanja zaobišla, a neka se učvrstila do razine mita. Ipak, bez obzira na to koliko muzeji, svjesno ili nesvjesno, proizvodili određenu sliku prošlosti, uvijek ostaje višak značenja koji premašuje postavljene ideološke granice i otvara prostor protusjećanjima (Huyssen 1995:15).

Protusjećanja su koncept koji se temelji na ideji da unutar svake zajednice postoje odnosi moći što omogućuju određenim diskursima da u određenom trenutku zauzmu hegemonijsku poziciju dominacije nad društvenom stvarnošću (Foucault 1994; Laclau i Mouffe 1985). Takvi dominantni diskursi konstruiraju i društvena sjećanja. Protusjećanja su sjećanja koja su isključena iz dominantnog društvenog sjećanja jer se ne uklapaju u poželjnu i hegemonijsku sliku prošlosti i ona pružaju otpor dominantnom diskursu (usp. Brkljačić i Prlenda 2006:13). Zbog toga su nam za potpuniju sliku prošlosti od velike koristi životne priče žitelja regije, osobni predmeti poput fotografija, pisama i ostale korespondencije, arhivi, novinski članci, dokumenti, arhitektura, književnost itd. (usp. Kendall i Wickham 1999).

U ovom radu pokazat ćemo kako se tri povijesna muzeja u regiji Magallanes u Čileu – Muzej sjećanja (Museo de Recuerdo), Regionalni muzej Braun-Menéndez (Museo Regional Braun-Menéndez) i Salezijanski muzej Maggiorino Borgatello (Museo Salesiano Maggiorino Borgatello) odnose prema određenim događajima iz prošlosti regije i kako artikuliraju društveno sjećanje na te događaje. Svaki muzej to čini na svoj način: narativi u muzejima ponekad gotovo da prešućuju neke momente i aktere u opisivanju povijesti i razvoja regije, a favoriziraju i mitiziraju druge i ne uvijek iste, što možemo tumačiti kao borbu različitih diskursa za moć, odnosno za dominaciju nad hegemonijskim diskursom sjećanja. Budući da muzeji konstrukcijom društvenog sjećanja oblikuju društvene identitete u sadašnjosti (Huyssen 1995:249; Hirsch 1997:22; Zerubavel 2007; Bal 1999:vii), u zaključku ćemo pokazati i kakve efekte na društvenu stvarnost ima dominantno društveno sjećanje konstruirano u spomenutim muzejima.

2. NASELJAVANJE REGIJE MAGALLANES

Do trenutka kada su sredinom 19. stoljeća počela istraživanja i eksploatacija teritorija najjužnije čileanske regije, to su područje naseljavala isključivo domorodačka plemena Tehuelche, Kaweskar, Selknam, Yamana i Haush. Ta su plemena na području regije živjela nekoliko tisuća godina, a zajedno su brojila oko 12.000 pripadnika. Čileansko upravljanje magallanskom regijom počelo je prilično kasno u odnosu na ostatak Čilea, tek 1843. godine, kada se u uvali Santa Ana iskrcavaju prvi stanovnici, njih jedanaestero, i grade temelje prve kolonije s kažnjeničkom utvrdom čiji je naziv Fuerte Buelnes. Sljedeće godine, 1844., dolazi prvi upravitelj kolonije, Justo de la Rivera, koji dovodi sa sobom šezdesetak osoba, među njima i nekoliko osuđenika. Budući da je baš u uvali Santa Ana klima bila iznimno nepovoljna, 1849. godine čitava se kolonija seli 60 kilometara sjevernije, u pješčanu uvalu koja se zvala Punta Arenas, pa i kolonija dobiva isti naziv. Osim nešto povoljnije klime, u ovoj uvali bila je dostupnija pitka voda zahvaljujući rijeci koja se tamo ulijevala u ocean, a područje je obilovalo obradivom zemljom i šumama čije je drveće kasnije služilo za gradnju kuća prvog stanovništva (Vera 1897:33). Prema zapisima i izvještajima tadašnjeg upravitelja kolonije, u to vrijeme odnosi s domorodačkim plemenima bili su prijateljski, domoroci su sa stanovnicima kolonije razmjenjivali živežne namirnice i predmete za svakodnevnu upotrebu. Nepovjerenje možemo iščitati tek u ondašnjoj zabrani koju je izdala čileanska vlada o prodaji oružja, baruta i municije domorocima (Vera 1897:121–122). Tadašnja čileanska vlada željela je od Punta Arenasa napraviti značajnu luku i povezati je s arhipelagom otoka Chiloé¹ kako bi što veći broj ljudi mogao doći u regiju koja se činila perspektivnim industrijskim i poslovnim centrom (Vera 1897:35). Od 1853. godine, kada kolonijom upravlja Jorge Schythe, započinje ubrzani razvoj i izgradnja kolonije: izgrađena je škola, stanovništvo se bavi poljoprivredom i izlovom ribe. Godine 1868. u koloniju dolazi novi upravitelj Oscar Viel, čija je glavna misija bila povećati broj stanovnika kolonije, pa tako odmah

¹ Chiloé je veliki otok u Pacifiku s kojeg je nakon uspostave Čileanske uprave u regiji Magallanes velik broj Čileanaca migrirao u tu regiju. Doseljenici s otoka Chiloé nazivaju se Čiloti.

dovodi sa sobom pojačanje u stanovništvu – s njime na brodu došle su 64 osobe iz Valparaísa i 170 s otoka Chiloé (Vera 1897:168). Godine 1871. Viel se obraća vladi u Santiagu sa željom da u regiju dovede njemačke obitelji iz Valparaísa i okolice, gdje su „njemački doseljenici već dokazali da imaju dobre radne navike“ (Vera 1897:179). S obzirom na to da su se djelatnosti unutar kolonije širile i da je kolonija bilježila prve pozitivne rezultate u razvoju industrije, izvozu i prodaji, rasla je potreba za radnicima. 1875. godine kolonija ima 300 kuća, 1145 stanovnika, a proizvodnja i izvoz robe su u porastu (Vera 1897:202). Izvozi se ugljen, drvo, perje nojeva, koža gvanaka i morskih lavova. Izgrađena je škola, grade se ceste prema drugim naseljima, grad ima javnu rasvjetu, bolnicu. No Duble Almenida, službenik koji nasljeđuje upravljanje kolonijom 1875. godine, nije zadovoljan stanjem u koloniji. Žali se čileanskoj vladi da

element koji čini populaciju ovog grada nije dobar. Sastoji se od službenih zaposlenika, od onih iz vojnog garnizona i od nekoliko doseljenika trgovaca, dok ostatak populacije čine oni koji su nakon odsluženja kazne ostali živjeti u gradu i od oko dvjesto Pilota koji su dovedeni kao doseljenici prije šest ili sedam godina. Općenito, populaciju čine oni koji nisu ništa učinili za napredak grada, pa čak ni za svoju osobnu udobnost, odnosno lijenčine i prljavci. Drugi zabrinjavajući element su doseljenici, tristo Francuza, većinom komunisti koji su bili protjerani iz svoje zemlje 1872. godine. (Vera 1897:204–5)

Zbog toga Almenida traži 1875. godine od vlade dopuštenje za dovođenje „dobrog elementa za populaciju kolonije, ljude od morala i rada“ (Vera 1897:207), a takvima smatra Švicarce. Vlada odobrava njegov zahtjev i Almenida šalje u Švicarsku don Alberta Comisa, koji dovodi sa sobom 50 švicarskih obitelji što „su obilježile napredak kolonije“ (Vera 1897:208). Krajem 1876. godine Almenida posjećuje britanske posjede na Maldivima kako bi ponudio britanskim industrijalcima i uzgajivačima ovaca zemljišta oko Punta Arenasa. Nakon tog posjeta, kada dovodi sa sobom s Maldiva nekoliko ovaca i kada se pokazalo da je patagonijska pampa odlično mjesto za njihov uzgoj, počinje razvoj ovčarstva. Do 1880. godine veliki broj ovaca je preseljen s Maldiva na rančeve na Ognjenoj zemlji (Vera 1897:225) i nešto kasnije ovčarstvo će postati glavna privredna grana koja

će u regiju privući migrante iz Čilea i iz Europe. Nadalje, osamdesetih godina devetnaestog stoljeća proširila se Europom i vijest da je u Ognjenoj zemlji pronađena zlatna ruda. Budući da u to vrijeme čileanska vlada razvija proimigrantsku politiku kako bi povećala broj stanovnika, nakon domaćih Čileanaca, uglavnom s otoka Chiloé, u regiju se tada doseljava i značajan broj Europljana pa i Dalmatinaca koji će činiti 30% strane populacije u Punta Arenasu. Tada započinje i kolonizacija Ognjene zemlje na kojoj su do tog trena obitavala domorodačka plemena Selknam. Rumunjski inženjer Julio Popper zapošljava i dovodi velik broj radnika u potragu za zlatom širom Ognjene zemlje, a engleski i ostali poduzetnici posvećuju se ovčarstvu. Godine 1885. statistike govore o 40.000 ovaca na teritoriju, dok se taj broj za samo četiri godine podigao na 300.000. Sukobi s domorocima tada postaju sve češći i na kraju je kolonizacija Ognjene zemlje dovela do istrebljenja domorodaca Selknam (Bascopé 2009; Martinic Beros 2002:62). Godine 1887. u regiju dolaze salezijanski misionari kako bi pomogli u edukaciji te kulturnom i znanstvenom razvoju regije (Martinic Beros 2002:59), što je uključivalo i kristijanizaciju i evangelizaciju domorodačkih plemena i istovremeno uništenje njihove kulture.

3. KONSTRUKCIJA DRUŠTVENOG SJEĆANJA U REGIONALNIM POVIJESNIM MUZEJIMA

Mnogi autori naglašavaju ulogu muzeja u konstrukciji društvenog sjećanja i grupnih identiteta (Anderson 1981; Maleuvre 1999; Huyssen 1995; Nora 1996) pa ćemo u nastavku rada prezentirati kako povijesni muzeji regije Magallanes sudjeluju u izgradnji društvenog sjećanja na opisano razdoblje o naseljavanju regije od 1843. godine te koga uključuju, a koga isključuju iz sjećanja. U Punta Arenasu tri su muzeja koja pripovijedaju o povijesti regije – Muzej sjećanja (Museo de Recuerdo), Regionalni muzej Braun-Menéndez (Museo Regional Braun-Menéndez) i Salezijanski muzej Maggiorino Borgatello (Museo Salesiano Maggiorino Borgatello). U nastavku ćemo izložiti njihove narative o dolasku europskih i hrvatskih doseljenika, o ulozi čileanskih doseljenika s otoka Chiloé u izgradnji regije i o susretu s domorocima.

3.1 MUSEO SALESIANO MAGGIORINO BORGATELLO

Salezijanski muzej Maggiorino Borgatello osnovao je 1893. godine talijanski salezijanac, svećenik Giuseppe Fagnano (u Čileu poznat pod imenom José Fagnano Vero). Rođen 1844. godine u Italiji, Fagnano je 1875. godine s prvom grupom salezijanskih misionara doputovao u Južnu Ameriku, a od 1880. godine je bio zadužen za misionarski rad na krajnjem jugu Čilea kao zaštitnik domorodaca. Muzej je podijeljen u više tematskih cjelina: flora, fauna, mineralogija, paleontologija, misije, povijest.

Od sva tri muzeja, ovaj najdetaljnije opisuje osobitosti domorodačkih skupina koje su živjele u regiji, kao i susret s kolonizatorima krajem 19. stoljeća. U ovom muzeju doznajemo da je skupinu Selknam ili Ona činilo oko četiri tisuće osoba i da je čitava skupina bila sistematski ubijana tijekom 1880-ih i 1890-ih godina kada je u regiji otkriveno zlato. Na jednom muzejskom panou piše: „tada se nije odvijalo samo premještanje plemena s jednog dijela regije u drugi, već su njegovi pripadnici bili proganjani i uništavani, a sklonište su pronašli u kolonijama koje su izgradili salezijanski misionari“. Jedno takvo sklonište za domorodačka plemena izgrađeno je na otoku Dawson. Monsinor Fagnano je za vrijeme jedne od svojih posljednjih posjeta otoku „plakao kada je vidio kako se domorodačka populacija smanjila... Američki Indijanci koji su tisućljećima živjeli u izolaciji nisu samo doživjeli kulturni šok, već su i podlegli bolestima koje je donio bijeli čovjek“. U muzeju je također spomenuto da se

prije dolaska misionara malo koji bijelac odnosio prema domorocima u kršćanskom duhu. Prilikom posjete izložbi u Parizu 1889. godine misionar Jose Bouvoir prepoznao je domoroce koje su trgovci ljudima doveli iz Ognjene zemlje i izložili ih u kavezu kao kanibale i pričao je s njima na njihovom jeziku. Nakon posjete izložbi, misionar je izvijestio čileanskog konzula u Parizu o lošem tretmanu domorodaca i zahtijevao da im se osigura povratak u Čile i da ih se oslobodi.

Za razliku od tog slučaja,

domoroci koje je na izložbu u Genovu povodom 400. godišnjice otkrića Amerike 1892. godine doveo svećenik i misionar Jose Bouvoir, vratili su se u Ognjenu zemlju nakon izložbe živi i zdravi. Obitelj koja je dovedena na izložbu trebala je poslužiti kao svjedočanstvo o dolasku kršćanske civilizacije do južnih plemena,

a upoznavanje posjetitelja s njihovim životnim navikama koje su naučili od misionara ušutkalo je klevete o njihovim kanibalskim navikama.

U muzeju nije komentiran sam čin odvođenja domorodaca prekooceanskim plovidbom na izložbe u velike gradove Europe niti možemo saznati da li su odvođeni dobrovoljno ili protiv svoje volje. U muzeju nisu spomenuta ni česta razdvajanja djece od roditelja o čemu možemo saznati iz objavljenih zapisa razgovora koji je s pripadnicom skupine Yamana vodila Patricija Štambuk Mayorga. Salezijanci su odvajali djecu domorodaca od njihovih obitelji kako bi ih naučili „civiliziranijoj kulturi“, istovremeno čineći da oni zaborave svoju kulturu, navike, jezik:

Ne znam kad sam rođena. Imali smo papire, ali hodajući s jednoga mjesta na drugo, sve smo izgubili. Međutim, gospodin Williams u misiji u Tekeniki nije nikoga ispustio krstiti. Tamo se nalazilo utočište u koje su dovodili svu djecu iako su imali oca ili majku. Majka mi je pričala da su učili žene plesti i kad im rad ne bi bio dobar, natjerali bi ih da sve otparaju kako bi što bolje naučile. Bila sam vrlo mala, tek sam prohodala. Kad je došlo moje vrijeme za učenje, nije više bilo škole niti poduke iz pletenja jer nije bilo potrebe za tim. Djeca i mališani koji su primali poduku, a i veliki, odjednom počеше umirati, gotovo istodobno kao da su bili otrovani. (Štambuk Mayorga 2008:13–14)

Drugim riječima, iako se progovara o sustavnom ubijanju Indijanaca, u ovom muzeju odgovornost za taj čin prebacuje se na „bijelog čovjeka“, dok se aktivnosti misionara prikazuju potpuno nekritički, dapače, isključivo u pozitivnom svjetlu.

U ovom muzeju posjetitelj može kroz izložene putne isprave, fotografije, knjige, novčanice doznati nešto i o europskim doseljenicima koji su došli u regiju. Posebno su spomenute švicarska, njemačka, talijanska i jugoslavenska doseljenička skupina, a na jednom od panoa istaknuto je da su „lov na tuljane i iskopavanje zlata prve grane koje su stanovnicima Magallanesa osigurale bogatstvo. Uspjeh u uzgoju ovaca otvorio je do tada nezamislive mogućnosti za ekonomski razvoj regije“. Doseljenici s otoka Chiloé nigdje nisu spomenuti.

3.2 MUSEO DE RECUERDO

Sljedeći muzej, Muzej sjećanja, osnovala je 1970. godine znanstvena institucija Institut Patagonije na čelu koje je povjesničar Mateo Martinić Beroš. Ako ćemo zaključivati po nazivu, Muzej sjećanja govori što je vrijedno sjećanja/pamćenja. On također govori koliko daleko sjećanje seže za one koji su osmislili muzej. Sjećanje u ovom muzeju počinje s 19. stoljećem. Domorodačke skupine koje su živjele u regiji prije tog vremena nigdje nisu spomenute, već se posjetitelju reprezentiraju različiti momenti društvenog života kasnog 19. stoljeća i ukazuje se na povezanost magallanske regije s europskim nasljeđem. Muzej je napravljen na otvorenom i neki od eksponata su tipična kuća regije – koja se razlikuje od kuća građenih u drugim čileanskim regijama. Prema jednom od natpisa u muzeju, „svojim stilom odgovara uzorcima koje su donijeli europski drvodjelci i majstori (vjerojatno Englezi)“. Jedna čitava kuća predstavlja repliku pekare Dalmacija vlasnika Nicolasa Vukasovica, tu je i automehaničarska radionica švicarskog vlasnika, rekonstrukcija trgovine živežnim namirnicama (kakvu je imao i hrvatski doseljenik Mihovilović, čak su i neki komadi namještaja iz njegove trgovine), rekonstrukcija tipične estancije – kuće kakve su se gradile na rančevima – a jedna kuća posvećena je Portugalcu Joseu Nagueiri koji je utemeljio regionalnu ratnu mornaricu. Imena donatora eksponata, imena eksponata i imena koja se pojavljuju u kratkim tekstovima uz eksponate koji nas vode kroz muzej, ostavljaju dojam kao da ste ušli u Europu u malome i kao da je život u regiji započeo krajem 19. stoljeća dolaskom doseljenika iz Europe². Osim što u muzeju nisu spomenuta regionalna domorodačka plemena, nema ni informacija o Čileancima s otoka Chiloé i njihovu doprinosu razvoju ove regije.

² Diskurzivno povezivanje Čilea sa Starim kontinentom staro je gotovo koliko i njegova migrantska povijest: „Zaseban geografski položaj uplvisao je tako, da je Chile danas i zasebna zemlja. To je zemlja, koja je najmanje južnoamerička u Južnoj Americi, zemlja, koja je najlakše bila osvojena od stranog utjecaja. Njezine veze s Europom i USA jesu mnogobrojne, dok su veze s njenim susjedima gotovo nikakve“ (Matulić Zorinov 1923:11). Povjesničar Mateo Martinić Beroš kaže: „Evropska imigracija jedan je od pozitivnih faktora koji su pomogli društvenom i ekonomskom razvoju regije, jer su joj dali jednu od njenih distinktivnih osobina, raznoliku i bogatu multietničnost koja je rezultirala različitim fizičkim, duhovnim i kulturnim doprinosima od visoke vrijednosti za zajednicu“ (Martinić Beros 2002:76).

3.3 MUSEO REGIONAL BRAUN-MENÉNDEZ

Regionalni muzej Braun-Menéndez postoji od 1983. godine, a nazvan je po Mauriciju Braunu i njegovoj sestri Josefini Braun-Menéndez, koji su bili među prvim istraživačima regije Magallanes i koji su donirali gradu svoju kuću kako bi ona postala regionalni muzej. Muzej je podijeljen u dva dijela. U prvom djelu izloženi su brojni predmeti i fotografije iz osobnog života obitelji Braun-Menéndez, a drugi dio muzeja posvećen je povijesti regije o kojoj se pripovijeda kroz sobe koje su tematski i kronološki podijeljene. Posebno je zanimljiva druga soba koja pripovijeda o susretu dviju kultura i gdje bismo očekivali informacije o traumatičnim događajima iz tog vremena. Iako u prvoj sobi saznajemo da su na području obitavale četiri različite etničke skupine, u drugoj sobi one su sve svedene na jednu, domorodačku kulturu koja se suočava sa španjolskim kolonizatorima i koja izumire zbog bolesti koje su došle zajedno s ovčarstvom, a za koje domorodački čovjek nije imao izgrađeni imunitet. Uz panele s fotografijama i šturim objašnjenjima, izložena su tek dva predmeta koja obilježavaju ovo razdoblje – puška i luk sa strijelom, kao simboli borbe, bez dodatnih objašnjenja. Na jednom od dobro čitljivih panela nalazi se velika fotografija odraslog muškarca s dvoje djece, popraćena tekstom „Europljanin sa svojom Aonikenk djecom“ iz čega možemo zaključiti da su postojali miješani brakovi ili životne zajednice domorodaca i došljaka. Na istom panelu nalaze se dvije fotografije domoroca Cacique Mulatoa s bijelim došljacima, a jedna fotografija je naslovljena: „Cacique Mulato i susjedi iz Punta Arenasa“, ali u ovom muzeju ne spominje se ništa više ni o njemu, ni o gospodi u odijelima uz koju je fotografiran, kojom prigodom su nastale fotografije, niti tko su bile ostale osobe na fotografiji³. Druga soba stoga posjetitelju ne ostavlja

³ U Salezijanskom muzeju uz fotografiju Cacique Mulatoa piše da je on „bio vođa posljednje grupe Aonikenk domorodaca (Theleuelche). Godine 1895. guverner magallanske regije Manuel Senoret zagarantirao je Caciqueu i njegovim ljudima rezervat od 10.000 hektara zemlje... ali 25. 9. 1905. ta se zemlja prodaje društvu za istraživanje Ognjene zemlje. Cacique Mulato tada putuje u Santiago kako bi predsjednika zamolio za pomoć i za povratak zemlje, ali vraća se poražen i bolestan na zemlju koja mu više nije pripadala i par tjedana kasnije umire zajedno s članovima svoje obitelji. Ostali članovi grupe tada se sele u Argentinu, nastojeći pobjeći okrutnoj sudbini koju im je dovela civilizacija: sudbini izгона, samoće i smrti.“

gotovo nikakve predmete iz kojih bi mogao doznati više o razdoblju koje se tiče susreta dviju kultura.

Drugo problematično mjesto u ovom muzeju je isključenje narativa o čileanskim doseljenicima iz regije Chiloé i o njihovom doprinosu izgradnji regije. U vodiču kroz muzej na engleskom jeziku spominje se da su prvi kolonizatori zahtijevali od nadležnih institucija da potaknu migraciju ljudi različitih znanja i vještina iz drugih dijelova Čilea u ovu regiju, kako bi se ona što brže razvijala. U literaturi o povijesti regije možemo pročitati da su doseljenici

iz regije Chiloé bili (...) vješti u lovu na morske lavove, u prodaji kože, gradnji, poljoprivredi, voćarstvu, stočarstvu itd., ali su se tražili i radnici koji će započeti s konstrukcijom javne električne rasvjete i koji će popločavati ulice, između ostalog. Već je 1870. godina i počinje migracija europskih imigranata u regiju, posebno iz hladnih zemalja kao što je Švicarska (radili na javnoj rasvjeti); dolazili su i Hrvati (popločivači ulica), Nijemci, Englezi, između ostalih. (Martinic Beros 2002:74)

Tako se u sobi posvećenoj putovanjima i istraživanjima može vidjeti mnogo eksponata (knjige, putovnice, drugi dokumenti, odjevni predmeti) što pripadaju europskim doseljenicima koji su došli u regiju u 19. stoljeću, ali nema nikakvih predmeta koji su pripadali Čileancima koji su migrirali s otoka Chiloé i drugih regija u Magallanes. Iako statistike pokazuju drugačije, na jednoj od vitrina s europskim putnim listovima stoji natpis:

Većina imigranata bili su podanici raznih europskih kruna. Većinom Hrvati, Španjolci, Švicarci. Pedro Zambelich bio je među prvim Hrvatima koji su stigli kada je Hrvatska bila dio Austro-Ugarske krune.

Iako su u vrijeme razvoja grada prema statistikama većinu činili Čileanci (*Censo Jeneral del Territorio de Magallanes* 1906), i iako su prema onome napisanom u vodiču na engleskom jeziku doprinosili svim sferama gospodarskog razvoja regije, isključeni su iz diskursa koji govore o „pionirskom razdoblju“, izgradnji i uspješnom razvoju regije. Takva konstrukcija ima eksplicitne reperkusije u društvenoj stvarnosti gdje će

Čileanac kada, svejedno da li u šali ili u ozbiljnom razgovoru, želi ukazati na to koliko su Čileanci doprinijeli izgradnji regije, bivati ismijan i ušutkan komentarom da su „Čileanci došli kada je već sve bilo izgrađeno“ (Đurin 2013; vlastiti dnevnički zapisi s putovanja po Čileu i Argentini, str. 7).

Moji pokušaji da o prošlim događajima koji su stvorili „snažnu gospodarsku i multikulturalnu regiju“ (kako se u javnim diskursima reprezentira Magallanes) doznam nešto od druge, marginalizirane strane, svaki put bi rezultirali frustracijom zbog potpune odsutnosti protusjećanja u spomenutim muzejima. Čak i u Salezijanskom muzeju, koji donekle opisuje okolnosti života domorodaca u vrijeme kolonizacije, o svemu se govori samo s pozicije kolonizatora, ali ne i koloniziranog. Čitajući druge autore možemo doznati da su doseljenici ponekad ubijali (Antić 1991:273), a ponekad prodavali domoroce i odvajali djecu od roditelja (Antić 2002:175), a ponekad njima trgovali (Antić 2002:276). U takvim okolnostima ni svi domorodački poglavice nisu uvijek bili prijateljski raspoloženi prema doseljenicima pa je ubojstava bilo s obje strane (Vera 1897:79–90), ali ne u istim razmjerima. Na primjer, plemena Selknam su potpuno nestala i danas je prihvaćena činjenica da je nad njima počinjen genocid (Bascopé 2009).

Što se tiče čileanskih doseljenika s otoka Chiloé, kao što smo vidjeli u citatu u kojem ih spominje upravitelj kolonije Duble Almenida, oni su već vrlo rano stigmatizirani kao prljavi i lijeni, mada su zapravo bili među onima koji su postavili temelje grada (Montiel 2007) u koji su se europski doseljenici doselili kada je već bio u gospodarskom usponu. Čak i autori popisa stanovništva iz 1906. godine izražavaju iznenađenje stvarnim stanjem stanovništva u Punta Arenasu:

Smatralo se da u Magallanesu prevladava strana populacija, no popis je potvrdio suprotno. Dvije trećine populacije su Čileanci, odnosno 64,06% i samo trećina, odnosno 35,93% stranci. Jedini dio teritorija na kojem prevladava strana populacija je Ognjena zemlja. (*Censo Jeneral del Territorio Magallanes* 1906:LII)

Ovaj citat ukazuje kolika je bila dominacija europskih doseljenika u javnom prostoru unatoč njihovoj manjoj brojčanoj zastupljenosti.

4. DRUŠTVENA SJEĆANJA I DRUŠTVENA STVARNOST (EFEKTI DISKURZIVNE PROIZVODNJE)

I danas čitava regija Magallanes gradi svoj poseban imidž i svoju distinktivnost upravo na tome što je prema dominantnim diskursima uspjela zadržati na jednom mjestu velik broj europskih doseljenika što je, po izjavama njenih žitelja, čini drugačijom u odnosu na ostatak Čilea:

Punta Arenas i ova regija potpuno se razlikuje od ostatka Čilea. Izgradnja europskim stilom kuća u centru grada, naročito na glavnom trgu i sastav stanovništva je bio uglavnom, kažu da smo kozmopolite. To su bili europski narodi. ... Većina su bili stranci iz Europe i tako je to djelovalo na običaje. I zbog toga, tu ti je razlika u odnosu na druge dijelove Čilea... I dobro, s vremenom se izgubilo dosta toga. Velika je razlika Punta Arenas kada sam ja došao i Punta Arenas danas. (Đurin 2013; intervju k. R. 6)

Još jedna gospođa uviđa tu razliku između Punta Arenasa nekada, kada je bilo „većinsko doseljeničko stanovništvo“ (mada ono nikada nije bilo većinsko, kao što pokazuju statistike) i danas, kada su doselili ljudi iz čitavog Čilea:

- Koliko se je promijenio Punta Arenas od kada ste tu?
- Aaaaa, mnogo. Bio je to jedan čisti grad, sve se je sjajilo. Sad se je puno promijenilo, puno je došlo svita iz drugih mjesta pa nije kako je bilo prije.
- A odakle su došli?
- Iz Čilea. (Đurin 2013; intervju L. M., str. 3)

Druga sugovornica, porijeklom iz Hrvatske⁴, unatoč tome što je udana za Čileanca sa sjevera Čilea, smatra da je različitost tih dviju kultura, doseljeničke–europske i čileanske, neprevladiva:

Punta Arenas se je mnogo promijenio jer ima puno, puno ljudi koji su došli sa sjevera Čilea, a oni imaju drugačije navike od doseljenika. (Đurin 2013; intervju L. M., str. 3)

⁴ Zahvaljujem recenzentu na napomeni da bi za bolje razumijevanje reprezentacije različitih zajednica u regiji Magallanes bilo potrebno uključiti i druge europske doseljeničke zajednice, što je i moja namjera u sljedećem koraku istraživanja.

Ovakve izjave pripisujem upravo utjecaju narativa koji konstruiraju sjećanje na oblikovanje mišljenja i stavova žitelja regije, a u njima je vidljiva distanciranost mojih sugovornika od 'naknadno' doseljenih Čileanaca. U imaginariju iz kojeg progovaraju, moji sugovornici i njihovi preci su bili prvi koji su naselili i izgradili regiju koju smatraju bližom i sličnijom Europi nego Čileu i žele zadržati tu distinktivnost. Zbog toga je i održavanje veze s domovinom predaka i naglašavanje vlastite doseljeničke povijesti od velike važnosti u regiji Magallanes. Načini održavanja te veze su različiti i očituju se kroz društveni i kulturni život stanovnika Punta Arenasa: nacionalni kulturni i sportski klubovi, radioemisije na nacionalnom jeziku koje emitiraju reportaže o nacionalnoj povijesti, kulturi i hrani, nacionalni spomenici na javnim površinama te dućani, restorani i kafići što izloženim fotografijama na zidovima pripovijedaju doseljeničku prošlost kojom se njihovi vlasnici ponose.

Već sama potreba iskazivanja vlastite migrantske prošlosti i povezanosti s Europom daje naslutiti nepoželjnost povezivanja s tradicijom i kulturom Južne Amerike, što jedan od mojih sugovornika i navodi:

Magallanes se razlikuje, imigranti su kozmopolite... poduzetnici, brzo su se obogatili... mentalitet je drugačiji... postoji želja za autonomijom regije...

Usudila bih se reći da je upravo u toj diskurzivnoj distanciranosti prepoznatljiv latentni rasizam žitelja regije. No važno je napomenuti da ovakva diskriminacija ne postoji u visokim slojevima društva, među bogatim poduzetnicima, koji su brojčano u manjini, ali imaju veću moć u društvu i kojima logiku uključivanja i isključivanja diktira kapital, a ne etnička pripadnost.

5. ZAKLJUČAK

Usporednom analizom sadržaja triju regionalnih povijesnih muzeja regije Magallanes u Čileu autorica je željela pokazati kako su društveno sjećanje na početak razvoja regije i uloga doseljenika iz Europe krajem 19. stoljeća u izgradnji regije dovedeni do razine mita, u smislu kako Stuart

Hall tumači mitove kao naturalizirane 'istine' (Hall 1997:258) koje se, nakon što su jednom utvrđene i uspostavljene, ne dovode u pitanje i teško se mijenjaju. Cilj takvog opisa je ukazati na podjele unutar zajednice i potaknuti na razmišljanje o marginalnim i zapostavljenim skupinama koje žive u regiji.

LITERATURA I IZVORI

- AHMED, Sara. 2004. *The Cultural Politics of Emotions*. Edinburgh: EUP.
- ANDERSON, Benedict. 1981. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- ANTIĆ, Ljubomir. 1991. *Hrvati u Južnoj Americi do godine 1914*. Zagreb: Stvarnost.
- ANTIĆ, Ljubomir. 2002. *Hrvati i Amerika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- ASSMANN, Jan. 2006. „Kultura sjećanja“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda. Zagreb: Golden Marketing, 47–78.
- BAL, Mieke. 1999. *Acts of Memory: Cultural Recall in the Present*. Hanover: UPNE.
- BASCOPE, Joaquín J. 2009. „De la exploración a la explotación. Tres notas sobre la colonización de la Patagonia austral“. *Nuevo Mundo Mundos Nuevos* [Online], Workshops, Online since 06 July 2009. <http://nuevomundo.revues.org/56645> ; DOI : 10.4000/nuevomundo.56645 (pristup 9. 5. 2014.).
- BRKLJAČIĆ, Maja i Sandra PRLENDA, ur. 2006. *Kultura pamćenja i historija*. Zagreb: Golden Marketing.
- ĐURIN, Sanja. 2013. *Hrvatska dijaspora u Čileu i Argentini – Terenski rad u Južnoj Americi*. IEF RKP 2036.
- FOUCAULT, Michel. 1969. *Archaeology of Knowledge*. London: Routledge.
- FOUCAULT, Michel. 1994. *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- HALBWACHS, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. London: The University of Chicago Press.
- HALL, Stuart, ur. 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- HIRSCH, Marianne. 1997. *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory*. Harvard: Harvard University Press.
- HUYSEN, Andreas. 1995. *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. London, Routledge.
- KENDALL, Gavin i Gary WICKHAM. 1999. *Using Foucault's Methods*. London: Sage.

- LACLAU, Ernesto i Chantal MOUFFE. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- MALEUVRE, Didier. 1999. *Museum Memories: History, Technology, Art*. Stanford: Stanford University Press.
- NORA, Pierre. 1996. „Between Memory and History: Les lieux de Memoire“. *Representations*, 26:7–24.
- MARTINIĆ BEROŠ, Mateo. 1997. *Hrvati u Magallanesu, na krajnjem jugu Čilea*. Split: Književni krug.
- MARTINIĆ BEROŠ, Mateo. 2002. *Brief History of the Land of Magellan*. Punta Arenas: Ediciones de la Universidad de Magallanes.
- MATULIĆ ZORINOV, Jorge. 1923. *Chile*. Zagreb: Konzulat Republike Čile u Zagrebu.
- MONTIEL, Dante. 2007. „El influjo de los chilotes en la Patagonia“. *Anaquel Austral*, ur. Virginia Vidal. Santiago: Editorial Poetas Antiimperialistas de América. 7. listopada 2007. http://virginia-vidal.com/publicados/cronicas/article_234.shtml (pristup 1. 6. 2014.).
- NORA, Pierre. 2006. „Kraj povijesti – pamćenja“. U *Kultura pamćenja i historija*, ur. Maja Brkljačić i Sandra Prleđa. Zagreb: Golden Marketing, 23–43. DOI: 10.1525/rep.1989.26.1.99p0274v
- ŠTAMBUK MAYORGA, Patricia. 2008. *Lakutaia le kipa : Rosa Yagán Miličić – posljednja spona*. Naklada Bošković: Split.
- TORFING, Jacob. 2005. „Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges“. U *Discourse Theory in European Politics*, ur. David Howarth i Jacob Torfing. New York: Palgrave, 1–32.
- WERTH, Brenda G. 2010. *Theatre, Performance and Memory Politics in Argentina*. New York: Palgrave Macmillan.
- VERA, Robustiano. 1897. *La Colonia de Magallanes y Tierra del Fuego (1843–1897)*. Santiago de Chile: Imprenta de la Gaceta.
- ZERUBAVEL, Eviatar. 1997. *Social Mindscapes: An Invitation to Cognitive Sociology*. London: Harvard University Press.

DOKUMENTI

- Museo Regional Braun – Menéndez: guide for the English-speaking guests*
Republica de Chile. 1906. *Censo Jeneral del Territorio de Magallanes*.

Sanja Đurin

Constructs of Social Memory in Museums of the Magallanes Region in Chile

This article analyses the construction of social memory in three historical museums of the Magallan region in Chile. The narration of the history of the region in the museums constructs a social imaginary in which domestic Chileans who came to the Magallan region from the Chiloé island were mainly negatively connoted as dirty and lazy, or completely excluded from the narratives about the economic development of the region in museums, while aboriginal groups which were living in the region for a long time now exist only within discourses of extinct species. In contrast, Europeans who migrated to South America in the second half of the nineteenth century, and in some circumstances especially Croats, were discursively imposed as pioneers and as the builders of the region.

Key words: museums, memory, Magallanes, Chile